

БІОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИХ ОТРУЙНИХ ЛУЧНИХ РОСЛИН ОКОЛИЦЬ М. ПОЛТАВИ

Орлова Л.Д., Трибунська М.О.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

Удосконалена система землеробства, хімізація сільського господарства, зменшення площ природних лучних фітоценозів у свій час значно скоротили кількість випадків і масовість отруєнь тварин і населення рослинами. Разом з тим економічна нестабільність галузі практично припинила створення сіяних і поліпшення штучних сінокосів і пасовищ, а це примушує звертатися за зеленими кормами до природних луків як великі господарства так і кожного пересічного селянина.

Наявність отруйних рослин в лучних травостоях сінокісного призначення, на пасовищах та в місцях де можливий контакт їх з людиною і тваринами в межах міста і на його околицях, підсилює непридатність до використання цих територій по призначенню, може викликати важкі їх отруєння, що часто приводять до патологічних змін або смерті. Тому, знання екобіоморфологічних особливостей отруйних рослин, їх специфічних властивостей забезпечать здоров'я людини, тварин; дадуть змогу запобігти забрудненню сінокісних угідь, виявляти корисні властивості окремих видів і використовувати їх для задоволення людських потреб. Саме тому основною метою нашого дослідження було встановлення біоекологічних особливостей найбільш поширених отруйних лучних рослин околиць м. Полтави. Біоекологічна характеристика токсичних рослин є визначальною при виявленні їх в травостоях, а також при проведенні бонітування зеленого корму, визначенні кормових якостей лучних фітоценозів в якості сінокосів і пасовищ.

Ідентифікацію видового складу здійснювали за «Определителем высших растений Украины» [5]. Життєві форми рослин вивчали за Г. І. Серебряковим [8] та К. Раункієром [9] з урахуванням праць О. Л. Бельгарда [2, 3], екоморфічний аналіз проводили за О. Л. Бельгардом [2, 3].

Отруйні рослини є складовими рослинних угруповань лучних угідь, тому їх біологічний розвиток узгоджений з розвитком всіх компонентів угруповань фітоценозу.

В ході обстежень околиць м. Полтави нами було виявлено 30 видів отруйних рослин, поширених на території пасовищ і місць відведених для скошування. Всі 30 види відносяться до 14 родин, 24 родів. Найчисельнішими родинами є родина *Ranunculaceae*, і *Ariaseae*. Перша представлена 3 родами, з них рід *Ranunculus* L. найчисельніший, друга – 4 родами, кожний включає по 2 види. Всі інші родини представлені 1-2 видами.

Вивчення біоморфологічних особливостей токсичних рослин дозволяє створити чітке уявлення про їх зовнішній вигляд і різноманітність, а також дасть змогу визначити тип живлення, спосіб розмноження і поширення; допоможе з'ясувати чи існує закономірність між морфологічною будовою рослин і їх отруйністю і як це відображується на поїдаїмості окремих видів. Всі перелічені ознаки мають значення для діагностування отруєнь; для ретельного вивчення отруйних рослин і вміння розпізнавати їх серед травостою на місцях (з метою проведення профілактичних заходів, шляхом знищення) [1, 4].

Вивчення біологічних особливостей показує, що за типом живлення 96% – фотосинтезуючі, 4% – напівпаразити. Багаторічників 56,7%; 26,7% однорічників; 13,3% дворічників; 6,7% одно-дворічників; 3,3% одно-дво-багаторічників. Запилюються отруйні рослини в основному комахами. Плоди та насіння поширюються різними шляхами: 63,3% автохорні рослини; 6,7% зоохорні; 20% – анемохорні; 10% – гідрохорні. За типами підземних органів серед вивчених рослин 26,7% – мають мичкокореневі підземні органи, 50% стрижнекореневі, 10% короткокореневищні, 13,3% довгокореневищні.

Отруйність рослин визначає ступінь їх токсичності; життєву форму; особливості морфологічної будови; належність їх до різних екологічних груп по відношенню до температури, світла, вологи; вік життя; особливості розмноження і поширення.

Екологічні фактори впливають на фізіологічні процеси організмів, що виражається не лише в зміні внутрішнього середовища рослин, але і в формотворчих процесах, в зміні швидкості росту і розвитку, тривалості життя плодючості і т. д. На отруйні рослини в природі одночасно впливає цілий комплекс різноманітних природних факторів і лише для зручності вивчення впливу кожного фактору розглядають окремо.

Отруйні види рослин, що входять в склад фітоценозу, екологічно не однорідні. Вони виявляють різні вимоги до абіотичних факторів навколишнього середовища. Однак ці види близькі за морфологічною будовою, можна об'єднати в життєві форми. Звичайно під пасовища і сінокоси відводять ділянки на заплавах і суходільних луках з мезофільною рослинністю. Це, ж правило, добре освітлені території з помірною зволоженістю (не беручи до уваги прибережні ділянки). В

околицях м. Полтава природні лучні фітоценози мають трансформований вигляд, що суттєво впливає на поширення рослин [6, 7].

Виявлено, що на досліджених луках серед токсичних рослин мезофітів 76,6%, 13,3% – гігрофітів; 6,7%, гідрофітів; 3,3% ксерофітів. По відношенню до світла 93,3% – світлолюбиві, 6,7% тіневитривалі. Класифікація видів за життєвими формами за Раункієром показує, що 46,7% – криптофіти, 30% гемікриптофітів, 20% терофітів, 3,3% хамефітів. За еколого-морфологічною класифікацією життєвих форм виявилось, що 96,7% – трав'янисті рослини, 3,3% видів напівкущі;

Отже, в околицях м. Полтави нами виявлено значну кількість отруйних рослин. Найчисельнішими родинами були родина *Ranunculaceae*, і *Ariaceae*. Визначено, що більшість токсичних рослин відносяться до багаторічників; за типом живлення – фотосинтезуючі. Переважна більшість отруйних рослин мезофіти; за відношенням до світла – світлолюбиві; за життєвими формами за Раункієром – криптофіти; за еколого-морфологічною класифікацією життєвих форм – трав'янисті рослини.

Список використаних джерел:

1. Байрак О. М. Конспект флори лівобережного Подніпров'я: Судинні рослини. Полтава: Верстка, 1997. 161 с.
2. Бельгард А. Л. Лесная растительность юго-востока УССР. К.: Изд-во Киев. ун-та, 1950. 264 с.
3. Бельгард А. Л. Степное лесоведение. М.: Лесная промышленность, 1971. 336 с.
4. Григора І. М. Рослинність України (еколого-ценотичний, флористичний та географічний нарис): навч. посіб. К.: Фітосоціоцентр, 2005. 452 с.
5. Определитель высших растений Украины / Отв. ред. Ю. Н. Прокудин. К.: Наук. думка, 1987. 548 с.
6. Орлова Л. Д. Екоморфна насиченість біо- і ценоморф лучних фітоценозів лівобережного лісостепу України. *Питання степового лісознавства та лісової рекультивациі земель*. 2013. Вип. 42. С. 36–45.
7. Работнов Т. А. Изменчивость луговых ценозов и её значение для практики геоботанических исследований. *Геоботаническое исследование лугов*. Мн., 1967. С. 5–17.
8. Серебряков И. Г. Жизненные формы высших растений и их изучение. *Полевая геоботаника*. Т. 3. М.; Л.: Наука, 1964. С. 146–208.
9. Raunkiaer C. Life formes of plants and statical plant geography. New York: London, 1934. 352 p.